

73.SAN CARLO ALLE QUATTRO FONTANE.BORROMINI-BARROC

(1.-Presentació i context. Identificació i catalogació de l'obra i Context històric)

(1.1. Títol.) San Carlo alle Quattro Fontane, església coneguda popularment com San Carlino, que forma part del conjunt del monestir dels trinitaris descalços.

(1.2. Autor.) Borromini, nom amb què és conegut Francesco Castelli, (Bissone, Itàlia, 1599 - Lugano, Itàlia 1667).

(1.3. Localització cronològica) El monestir i església van ser construïts entre els anys 1630 i 1641; la façana es va bastir entre el 1665 i el 1667.

(1.4. Materials constructius) Pedra, totxana, maons, marbre i estuc.

(1.5. Sistema constructiu.) De volta, arquivat i voltat

(1.6. Dimensions)

(1.7. Ubicació) Roma.

(1.8. Estil) Barroc.

(1.9. Funció.) (Tipus de construcció...) Religiosa.

(1.10. Context històric) (biografia de l'autor i el seu període, tant artístic com històric.)

Borromini, fill d'un pedraire (picapedrer), va rebre una formació artesanal gràcies a la qual tenia un gran domini de la tècnica. Aprenué al costat de dos grans arquitectes de l'època: Carlo Maderno i Gian Lorenzo Bernini; va col·laborar amb el primer en el disseny de l'església de Sant' Andrea della Valle del palau Barberini, un cop mort Maderno va treballar sota la direcció de Bernini. Malgrat aquesta formació, les seves idees anaven més enllà dels esquemes basats encara en el Renaixement, en què es mantenia la idea de la proporció àuria humana. Ell pretenia dotar els edificis de moviment plàstic per mitjà d'estructures fantàstiques, amb la combinació de corbes còncaves i convexes, línies rectes, utilització de l'ordre gegant i ordres menors, trencament d'entaulaments i altres notables innovacions tècniques. La gelosia cap als altres arquitectes juntament amb un tarannà neuròtic i solitari el van portar al suïcidi. Els historiadors de l'art consideren que Borromini és l'arquitecte més important del barroc, tant pel que fa a la tècnica com a l'estètica i a la seva concepció de l'espai. (1009).

L'art barroc italià va donar en el mateix moment històric tres mestres excepcionals: Bernini, Borromini i Cortona. L'obra de Borromini cercà la plasmació del moviment, la tensió màxima de les formes, i la integració entre l'arquitectura i l'escultura amb l'objectiu d'expressar amb prou intensitat la seva profunda religiositat. L'angoixa vital fou present en la seva producció amb la mateixa força que en la seva vida; tant és així que el genial arquitecte es va suïcidar quan encara no s'havia acabat la façana de

San Carlo perquè pensava que no havia estat a l'alçada dels valors que volia plasmar.

(2.-Anàlisi formal./ Anàlisi estructural.)

(2.1. Planta-espai)

La parcel·la on es va construir l'església és irregular la qual cosa en condicionà la construcció. A més l'angle exterior havia de respectar el xamfrà preexistent de la font de la plaça. Es va, decidir, doncs, fer una planta el·líptica lleugerament romboïdal. Mitjançant el domini de la línia corba, Borromini va resoldre la dificultat de fer encabir totes les dependències en un espai irregular de dimensions reduïdes (1024). Per poder encaixar totes les peces del monestir, va situar l'església a l'angle, amb una planta en rombe i amb el perímetre ondulant a base de la combinació de línies rectes, còncaves i convexes. Un espai intermedi combina arcs i petxines i fa possible la conjunció d'un alçat en forma de planta romboïdal amb una coberta que té forma de cúpula ovalada. En el claustre, l'artista hi utilitzà una sèrie de tècniques molt elaborades per crear un efecte d'instabilitat: els quatre angles del claustre queden despallats de columnes i les dues columnes laterals tenen una funció estètica. hi donen una sensació de més espai.

(2.2. Elements de suport i suportats).

Elements de suport: Pilars interiors situats darrere dotze columnes. Petxines i arcs.

Elements sostinguts: Corona i l'espai interior una cúpula ovalada.

Els eixos longitudinal i transversal de la planta són exempts, de manera que la funció de càrrega la fan les columnes gegantines que envolten el perímetre de l'església.

La construcció de l'església fou plantejada de manera que tot participés en un únic impuls amb tendència ascensional. El mateix alçat de la planta dona lloc a un entaulament i en forma de cornisa corba; i al damunt d'ella s'hi aixeca un cos intermedi format per arcs de mitja volta i petxines 2 que sostenen la cúpula 3 de forma el·lipsoïdal.

(2.3. Espai exterior: volums, façanes, urbanisme,.)

Volums: l'espai exterior del monestir és compacte, i només en sobresurten la portada d'accés a l'església, i la font i el campanar. Situat al xamfrà.

Façanes: Borromini va realitzar la façana-retaula molt més tard que la resta del conjunt (1026). La façana que té un eix de simetria vertical, es divideix en dos pisos lleugerament diferents. En el pis superior hi ha un gran medalló central, sobreposat a l'entaulament, sostingut per dos àngels. Hi ha quatre columnes colossals a cada pis que donen unitat a la façana i que contrasten amb les columnes menors de les fornícules. D'altra banda, l'alternança de formes còncaves i convexes en els panys de paret dona un gran dinamisme i, alhora, un gran equilibri al conjunt de la façana.

Urbanisme: Situat dintre de l'anomenada *reforma sixtina* de Roma (s. XVII), en què el papa Sixt IV va promoure diverses obres arquitectòniques espectaculars per tal d'embellir la capital pontifícia, el xamfrà de la façana exterior de l'església participa de la forma octogonal de la plaça.

La façana està dividida en dos nivells independents però que mantenen una estreta correspondència. Una descripció ràpida estableix l'existència, repetida als dos pisos, d'un ordre de columnes gegants 4 que conviu amb un ordre de columnes menors i que es completa amb una espècie d'entaulament horitzontal 5 i amb obertures en forma de nínxol 6. Al primer nivell hi ha la porta d'accés i, damunt, una fornícula amb l'estàtua de Sant Carles Borromeu coronada per les ales d'uns querubins -a la manera d'un timpà-; aquesta estàtua, al pis superior, es correspon amb el medalló 7 sostingut pels àngels. La cornisa de la planta baixa també es repeteix a la planta superior, encara que en aquest cas amb una culminació que imita un frontó. L'alçada excepcional de les columnes i l'accentuada proximitat entre elles crea la sensació de moviment ascendent. De fet, el moviment, especialment de caràcter ondulant, és potenciat per cada un dels elements arquitectònics que conformen la façana i per l'estructura mateixa d'aquesta façana, concebuda a partir d'entrants i sortints còncaus i convexos. La fantasia exuberant també hi és present; en destaquen els capitells basats en l'estil corinti però que torcen les volutes cap enfora en comptes de mirar cap enllins.

(2.4. Espai interior: il·luminació. (llum i color)

La llum hi entra des de dalt a través del llanternó ovalat central, decorat amb la representació de l'Esperit Sant, i de les finestres de la base de la cúpula.

A l'interior, la planta A en essència, és un oval sobre el qual s'erigeix un intricat espai on tots els elements, sinuosos i ondulants, es compenetren per conferir dramatisme al conjunt. Setze columnes 8 gegantines d'ordre compost suporten l'entaulament I en forma de cornisa que contorneja l'església seguint les capricioses

formes de la planta. Aquestes columnes «modelen» el mur i li confereixen un ritme propi; i gràcies a la seva deliberada desproporció juguen alhora amb l'efecte de crear un espai més restringit del que és realment. La cúpula 3 és oval i està formada per innombrables cassetons geomètrics octàgons, hexàgons i creus- i coronada per una llanterna. Els cassetons disminueixen de mida seguint les lleis de la perspectiva i amb l'objectiu de donar la sensació de més alçada.

La llanterna 9, de reminiscències orientals, és una de les fonts d'il·luminació natural de la cúpula; sobre un fons daurat hi és representat l'Esperit Sant. L'altre focus de llum són les finestres situades directament sobre la biga mestra, semiocultes per la decoració, i que contribueixen definitivament a crear l'efecte que la cúpula és suspesa sobre l'espai de l'església.

(2.5.Elementes decoratius).

A l'exterior de la construcció hi ha unes escultures de pedra situades a les fornícules inferiors, presidides per sant Carles Borromeu. A més, dalt de tot, dos àngels sostenen el gran medalló. Com en totes les esglésies de Borromini, l'artista utilitza el color blanc per decorar l'interior de l'edifici, on dotze columnes colossals de marbre sostenen una cúpula amb decoració d'estuc en la qual la combinació de cassetons de formes en creu, octogonals i hexagonals, crea un gran dinamisme. Aquestes formes es van empetint a mesura que s'apropen a la llanterna ovalada que remata l'edifici.

(2.6.Elementes propis de l'estil.) -(Assenyalar els generals i els que es troben presents a l'obra tot argumentant-los)

L'arquitecte barroc italià aconsegueix una combinació d'elements menors amb un colossisme propi del barroc. Crea una planta irregular, utilitza les línies corbes i sinuoses -còncaves i convexes- i juga amb la llum fins que aconsegueix un efecte il·lusionista.

Si els edificis religiosos de Borromini destaquen per alguna cosa és per l'extrema tensió formal i per la indubtable originalitat.

El fet mateix que aquest arquitecte excepcional se

suïcidés perquè creia que la seva obra no era a l'alçada dels valors espirituals que intentava expressar és la prova de la summa angoixa que presidí tota la seva producció.

L'estil de Borromini estava basat en el joc de la corba, la contracorba, l'el·lipsi, i els espais còncavos i convexos portats a la màxima expressió amb l'objectiu de reflectir moviment. Els interiors i les seves façanes lluiten com poques a la història per emergir i defugir les alineacions imposades per les normes.

San Carlo alle Quattro Fontane és especialment significativa en la seva trajectòria perquè consisteix en la seva primera -església i claustre- i darrera -façana- obra. S'hi fusionen una sèrie de tradicions independents en un tot únic i coherent, suggerent i revolucionari. Així, l'ondulació de l'espai ja era present a la Piazza d'Oro de la Villa Adriana; la planta respon a una síntesi entre l'església de planta de creu grega i de cos central, i la planta longitudinal jesuítica; la cúpula oval i la seva forma d'il·luminar-la remetien a l'arquitecte Serlio; l'ordre gegantí de la façana fa pensar en el projecte per al palau del Capitoli de Miquel Àngel. Fins i tot, alguns teòrics han detectat una influència orientalitzant a la manera de l'emperador Adrià; de fet, s'ha considerat Borromini com un singular continuador de l'arquitectura romana, basada en el maó vist.

Aquest arquitecte va mostrar una marcada preferència pels materials dúctils i mal·leables -maó i estuc- enfront dels marbres i materials nobles que se solien usar en la construcció d'edificis.

(3.-Comentari de l'obra./Interpretació:significat de la construcció.)

(3.1.Relació entre la forma i la funció./Valoració del lloc i espai que ocupa/Cientela:finalitat i recepció de l'encàrrec)

A través d'aquest edifici emmarcat en el període de la Contrareforma, Borromini pretenia transmetre els preceptes catòlics contrareformistes que volien apropar el fidel a la fe a través dels sentits i de l'admiració davant del prodigi arquitectònic. L'orde dels trinitaris descalços -una de les congregacions religioses que van donar suport a la Contrareforma -pretenia impressionar i reforçar el seu prestigi amb la construcció d'aquest edifici.

L'església de San Carlo alle Quattro Fontane pertany a l'orde dels Trinitaris i l'ornamentació pictòrica i escultòrica està dedicada al seu fundador, Sant Carles

Borromeu. Borromini fou el favorit dels ordes religiosos a l'hora d'encarregar els seus edificis de culte.

(3.2.Elementes simbòlics: (explicació dels significats aparents i simbòlics.)

Sant Carlo fou el primer projecte exclusiu de Borromini. Els pares Trinitaris van encarregar un conjunt format per un convent, una església i un claustre.

Borromini, juntament amb Bernini, és el màxim representant del Barroc arquitectònic italià. Com a arquitecte, Borromini era tot el contrari de Bernini; enfront de la seguretat d'aquest darrer, Borromini mostrava una tècnica angoixada, turmentada i sempre insatisfeta.

A cada nova obra augmentaven l'elegància i la intensitat del ritme juntament amb la tensió interna. Per això la seva darrera producció, la façana de San Carlo, és vista com la culminació de tot el seu estil. Fou contemporània de la columnata de Bernini; i si aquesta última és considerada com l'obra més unitària i global de tot el Barroc, la de Borromini ha passat a la història com la més fragmentària, discontinua i antimonumental. Aquesta façana representa la fusió en el grau més elevat d'arquitectura i escultura; l'ull no pot descansar perquè pràcticament no queda paret lliure.

La llum que entra per la llanterna ovalada i per les finestres arran de la cúpula simbolitza la llum celestial de l'Esperit Sant que il·lumina, els fidels que es troben en un espai visualment complex i irracional com la Fe.

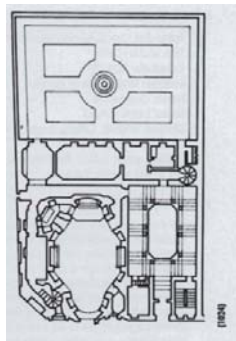
(3.3.Relació de la construcció amb l'època: (Posició de l'autor dins l'estil, moviment i de l'època/L'obra en el catàleg de l'autor)

El segle XVII fou essencial per a l'autoafirmació de l'Església catòlica enfront de la Reforma protestant. El concili de Trenta havia posat l'èmfasi a fer de contrapès a les teories luteranes, que restaven importància als sants. Per aquest motiu, durant l'època barroca a l'Europa mediterrània va ser tan important l'exaltació dels sants i dels principis de la Fe. En aquesta tasca de propagació de les normes de la Contrareforma hi va col·laborar activament l'orde dels trinitaris descalços, propietaris del monestir.

(3.4.Transcendència de l'obra en altres autors i altres èpoques./Originalitat, innovacions i aportacions/LLigam amb obres anteriors i influències posteriors, reutilitzacions...)

Borromini va aconseguir en aquest monestir, però principalment en l'església, reunir i resumir tota l'essència de l'arquitectura barroca, per la qual cosa la difusió que va tenir com un dels models barrocs va ser decisiva per a la

proliferació de noves plantes similars. Altres artistes italians, flamencs i espanyols van mirar d'aconseguir els planols de l'església. San Carlo alle Quattro Fontane va deixar de ser un model quan es va imposar la planta de l'església romana del Gesu (0943), de Giacomo Vignola, Que l'església considerava més adequada per fixar l'atenció del fidel en les celebracions litúrgiques.

RECURSOS DE CONSULTA:

*BIBLIOGRAFIA: TD & VV.
*FILMOGRAFIA:

*WEBS:
*MUSEUS: *CIUTATS:

